

DE DUBBELE ANALYTISCHE BEOORDELINGSWIJZE VOOR SAMENVATTINGEN *

Het beoordelen van andermans schrijfprodukten is onvermijdelijk een wat ondegelijke bezigheid. Oordelen over taal lopen per taalgebruiker uiteen. Naast een groot gedeelte 'enigheid' in taalzaken, is er een aanzienlijk randgebied van 'onenigheid'. Naast duidelijk te herkennen en te benoemen fouten in woorden, zinnen en teksten, zijn er een heleboel moeilijk te detecteren of te beschrijven fouten. De geoefende beoordelaar voelt gauw dat er iets tegen zijn taalgevoel aanbotst, maar slaagt er daarom nog niet meteen in om het knelpunt precies te taxeren, een remedie voor te stellen, en zeker niet : de oorzaak ervan aan te wijzen. Wie dat toch in alle omstandigheden met grote zelfzekerheid doet, misbruikt -enigszins begrijpelijk- zijn beoordelaarsgezag uit lijfsbehoud.

Zo'n zelfzekerheid mag echter niet een schild zijn waarachter alleen maar gemakzucht en ondeskundigheid schuilgaan. Ook mag de onhaalbaarheid van objectief oordelen geen reden zijn om de hele beoordelingsproblematiek dan maar over te laten aan willekeur en improvisatie. Binnen de gegeven beperkingen is er een gemotiveerde grens te trekken tussen goed en slecht beoordelen van schrijfprodukten.

In dit stuk wil ik een beoordelingswijze voorstellen voor samenvattingen. Als aanzet daarvoor geef ik eerst een kort overzicht van de perikelen die het beoordelen van schrijfprodukten en speciaal van samenvattingen bedreigen. Verder toon ik aan dat en hoe de beoordeling van de samenvatting afhankelijk is van de andere componenten van het samenvattingsonderwijs. Tenslotte ga ik in op een beoordelingswijze voor samenvattingen, die m.i. minimale ruimte overlaat voor willekeur en 'intuitionisme' (de dubbele analytische beoordelingswijze).

Die beoordelingswijze is geënt op en gegroeid uit een onderwijssituatie waarvan de meest relevante kenmerken zijn : een groot aantal studenten die dezelfde samenvattingsoefeningen voorgeschoteld krijgen en verschillende beoordelaars die eenzelfde samenvatting verbeteren (1). Hoewel dit soort onderwijsorganisatie niet typisch is voor het middelbaar onderwijs, zijn er voldoende redenen om dezelfde of een gelijkaardige beoordelingswijze ook daar toe te passen.

Beoordelingseffecten

De beoordeling van samenvattingen kan door vele factoren onbetrouwbaar worden. Die factoren zijn het gemakkelijkst in drie soorten onder te brengen al naargelang van de bron van de onbetrouwbaarheid bij de schrijver, de gekozen tekst of de beoordelaar ligt. Ik wil me tot de laatste soort beperken maar zeg kort iets over de andere soorten.

schrijversfactoren

Samenvatters geven wel eens wisselende prestaties en resultaten te zien bij het maken van verschillende samenvattingen. Daarvoor kunnen vele factoren verantwoordelijk zijn. Bij de beoordeling van aparte samenvattingen kunnen deze verschillen niet aan het licht komen. Ze vallen enkel op in het geheel van de geleverde werkzaamheden van de student. Om te verhinderen dat studenten van occasionele onrepresentatieve prestaties de dupe worden, moet de beoordelaar ervoor zorgen dat hij meer samenvattingen per student te beoordelen krijgt.

tekstfactoren

Meer oefeningen laten maken is ook nodig doordat de keuze van een tekst bepaalde samenvatters kan benadelen. Als een tekst een beroep doet op bepaalde vakkennis of terminologie die niet voor iedereen vanzelfsprekend is, dan bezorgt die tekst de ene samenvatter meer problemen dan de andere, zonder dat dat aan een verschil in samenvattingscapaciteit toe te schrijven is.

beoordelaarsfactoren

Aan de kant van de beoordelaar zijn twee soorten factoren te onderscheiden die de beoordeling van schrijfprodukten onbetrouwbaar kunnen maken. De oorzaak van de onbetrouwbaarheid kan enerzijds te wijten zijn aan een bepaalde mate of vorm van instabiliteit bij de beoordelaar. Dat betekent dat de beoordelaar niet consequent de te verbeteren samenvattingen verbetert, dat hij bv. niet tot het zelfde resultaat komt telkens als hem met een tijd tussen dezelfde samenvattingen worden voorgeschooteld. De oorzaak van niet-optimale beoordelingen kan ook liggen in een beoordelingsverschil tussen verschillende beoordelaars. In het eerste geval is de onbetrouwbaarheid dus toe te schrijven aan een gebrek aan stabiliteit en consistentie van de beoordelaar, in het tweede geval is een gebrek aan interbeoordelaarsovereenstemming de oorzaak. Die factoren kunnen uiteraard ook nog eens in combinatie voorkomen.

De beoordelaarsonbetrouwbaarheid kan worden beschouwd als het resultaat van een aantal beoordelingseffecten die het verbeteren van schrijfvaardigheidsoefeningen beïnvloeden. Die effecten zijn in kaart gebracht bv. door

WESDORP (1978), (1981) en RIJLAARSDAM EN WESDORP (1984). Ze zijn voornamelijk geobserveerd en gemeten bij de beoordeling van opstellen en 'opstelachtigen'. Toch zijn die effecten overdraagbaar op samenvattingen. Dat wil ik hieronder aantonen. Daarbij maak ik gebruik van de resultaten van een kleinschalig experiment rond de beoordeling van samenvattingen (2).

HET SIGNIFICANTE EFFECT

Bij gebrek aan precieze beoordelingsinstructie, doelstelling en opdrachtschrijving, en als gevolg van de eigen achtergrond, opleiding en voorkeur vult elke beoordelaar voor of bij de beoordeling zelf in wat de doelstellingen van de samenvatting zijn, waar de nadruk op ligt e.d. Met andere woorden : iedere beoordelaar vat zijn taak op een eigen manier op.

Dit effect is in de resultaten van het genoemde experiment terug te vinden. De bedoeling van de eerste fase van dat experiment was dat iedere beoordelaar op zijn manier een aantal samenvattingen zou verbeteren. Opmerkelijk -of toch niet?- is dat de kwoteringen significant uiteenlopen en dat uit het commentaar hier en daar blijkt dat de verschillen o.a. het gevolg zijn van de manier waarop beoordelaars hun taak opvatten.

Het significante effect voorspelt dat als beoordelaars met verschillende waardenschalen samenvattingen verbeteren, dat dan zelfs bij gedetailleerde beoordelingsinstructie verschillen in waardering en beoordeling optreden, een voorspelling die in een latere fase van het experiment ondersteuning krijgt. Daarin werd aan diezelfde beoordelaars gevraagd samenvattingen te verbeteren met precieze schriftelijke instructie. Die instructie bleek echter niet sterk genoeg om de beoordelingsgewoonten en -opvattingen te neutraliseren : de kwoteringen bleven erg uiteenlopen;

HET UITSTRALINGSEFFECT

Het uitstralingseffect treedt op als er een storende uitstraling is van opvallende andere kwaliteiten dan de te beoordelen variabele (RIJLAARSDAM-WESDORP 1984, p. 281). Zo speelt zeker de typografische verzorging en het handschrift een rol bij de beoordeling. Toch is dat niet echt onderwerp van de beoordeling. Het uitstralingseffect kan ook uitgaan van een deelaspect van de beoordeling dat het totale oordeel domineert. Typische voorbeelden bij de samenvatting zijn het bovenmatig bestraffen van spelfouten, het diskwalificeren van een samenvatting omdat er teveel letterlijk uit de oorspronkelijke tekst is ge-

leend, het bestraffen van eenzelfde stijlondeugd (bv. de neiging om passieven te gebruiken, of in naamwoordstijl te vervallen...) enz.

Dit effect is ook in de resultaten terug te vinden. De te beoordelen samenvattingen waren zo opgezet dat ze telkens voornamelijk aan een ondeugd of een samenhangend aantal fouten leden. Niet iedereen heeft in de beoordeling op dezelfde manier gereageerd op een opeenstapeling van dezelfde fouten. Wel was dat het geval bij inhoudelijke fouten. Die bleven voor iedereen tot de laatste een bestraffing waard. Anders lag dat bij taalfouten of spelfouten. Als dezelfde fouten in hoge concentratie in samenvattingen voorkwamen, was dat voor de ene een reden om die zwaar aan te rekenen, voor de andere niet.

HET SEQUENTIE-EFFECT

Dit effect ontstaat door de nawerking van voorafgaande beoordelingen op de onderhavige beoordeling (RIJLAARSDAM-WESDORP 1984, p. 282). Een samenvatting wordt gemakkelijker goed bevonden als ze na een hele rij slechte voorgangers wordt verbeterd. Verder ressorteert onder dit effect ook het fenomeen van de beoordelaarsmoeheid en de 'maandagverbeteringen'.

Om dit effect zo goed mogelijk te onderdrukken, kan de beoordelaar niet anders doen dan de produkten twee keer te verbeteren, liefst in telkens een andere volgorde en niet in maratonzittingen. Met de resultaten uit het beoordelingsexperiment is over dit effect niets te vertellen: in het experiment werden telkens slechts vijf samenvattingen ter beoordeling aan de proefpersonen voorgelegd, te weinig dus om over sequentie-verschijnselen iets zinnigs te zeggen.

Het sequentie-effect is ook werkzaam op een andere manier. Beoordelaars hebben nogal eens bepaalde verwachtingen bij de samenvatting van een student, omdat ze van die student al bepaalde produkten hebben verbeterd. De beoordeling kan dan worden vertekend doordat de samenvatting van de student al bepaalde verwachtingen en appreciaties oproept.

PERSOONLIJKE STIJL

Bij de beoordeling maakt het nogal wat uit tot welk type de beoordelaar behoort. Sommige beoordelaars gebruiken de hele puntenschaal, met hoge en lage extremen, andere kwoteren liefst in de middenzone, nog andere houden het voornamelijk bij hoge of lage punten. Ook dat blijkt uit de resultaten van het experiment.

HET CONTAMINATIE-EFFECT

Het contaminatie-effect treedt op als de vrijheid in het beoordelen wordt gebruikt voor andere doeleinden dan die van de onbevooroordeelde beoordeling. Zo kan de beoordelaar zijn beoordeling in een bepaalde richting sturen om een goed figuur te slaan, hij kan de samenvattingen beoordelen met een bepaald slaagpercentage voor ogen... Dit effect zal in occasionele gevallen wel voorkomen, maar is uiteraard moeilijk te detecteren, ook in de resultaten van het genoemde experiment.

Beoordelen als onderdeel van het samenvattingsonderwijs

De beoordeling van de samenvatting kan pas gebeuren als de samenvatting is gemaakt, als ook alle voorbereidende stappen van organisatie en conceptie van de samenvatting en het samenvattingsonderwijs gezet zijn. Maar de beoordeling van de samenvatting is ook in sterke mate afhankelijk van de organisatie van de samenvattingsoefening, de voorbereiding en -om een al te zwaar woord te gebruiken- van de filosofie die achter de samenvatting wordt gestopt.

Ik ga ervan uit dat samenvattingsonderwijs -behalve het schrijven van de samenvatting zelf- in de volgende componenten uiteen te leggen is :

1. Bepalen van de doelstellingen van de samenvatting en het samenvattingsonderwijs.
2. Omschrijven van de eisen die aan de samenvatting moeten worden gesteld
3. Geven van instructie om de samenvatting te maken.
4. Beoordelen van de samenvatting, consistent met de doelstellingen, eisen en de opdrachtomschrijving.
5. Geven van gerichte en effectieve nazorg bij de verbetering.

Vele problemen met het beoordelen van samenvattingen, kunnen in feite door een deskundige organisatie en conceptie van de andere componenten van het samenvattingsonderwijs worden voorkomen. Bij het volgende overzicht ga ik speciaal in op de relatie tussen de beoordeling en die andere componenten.

DOELSTELLINGEN VAN DE SAMENVATTING

Vele beoordelingsdiscussies zijn terug te voeren op onenigheden over de doelstellingen die met samenvattingen worden nagestreefd. Dat bleek al in het significe effect. Bij het bepalen van de doelstellingen onderscheid ik gemakshalve twee visies, die de uiteinden van een schaal vertegenwoordigen.

Aan de ene kant is er de minimalistische visie. Die houdt in dat samenvattingen uitsluitend ingezet worden om tekstbegrip te toetsen. Bij de beoordeling uit zich dat in een ruime of uitsluitende aandacht voor de inhoudelijke degelijkheid van de samenvatting. Daarbij wordt zo tolerant mogelijk over allerlei vormelijke problemen heen gekeken, om enkel te beoordelen of de inhoud gerespecteerd is en de selectie verantwoord. Daarbij duiken onvermijdelijk allerlei beoordelingsdiscussies op over fouttypen die in wezen vormelijk van aard zijn, maar die inhoudelijk consequenties hebben en vice versa.

Aan de andere kant staat de maximalistische visie : samenvattingen moeten worden ingezet om een zo groot mogelijk aantal luister-, lees- en schrijfvaardigheden te toetsen. Bij de beoordeling van samenvattingen in deze optiek moeten dan ook al deze deelvaardigheden worden geoperationaliseerd bv. in de vorm van een analytisch schema bestaande uit verschillendsoortige rubrieken.

Het bepalen van de doelstellingen van een samenvatting betekent ook het vastleggen van het relatieve belang van die doelstellingen. Die relatieve belangrijkheid moet alweer weerspiegeld zijn in de beoordeling, liefst in de vorm van concrete afspraken. Een voorbeeld. In de maximalistische visie op de samenvatting zal op een of andere manier de spelvaardigheid van de samenvatter worden verdisconteerd. Maar wat gedaan als een behoorlijke samenvatting wemelt van de spelfouten ? Mag dit relatief kleine manco in die mate de beoordeling beheersen dat samenvattingen en samenvatters op basis van dit testdoel alleen worden gediskwalificeerd ? Beoordelingsafspraken gekoppeld aan afspraken over de doelstellingen van de samenvatting moeten voor dit soort gevallen in elke situatie een antwoord geven.

DE OPDRACHTOMSCHRIJVING BIJ EEN SAMENVATTING

Samenvattingen kunnen diverse vormen aannemen en daarmee samenhangend : aan samenvattingen kunnen verschillende eisen worden gesteld. Met name geldt dat voor de lengte van de samenvatting (een minisamenvatting of een representatieve samenvatting), de formulering (eigen woorden of niet), het schrijfperspectief (de directe of de indirecte rede) en de houding van de samenvatter (strikt samenvattend of ook herstructurerend, interpreterend, commentariërend..).

Beoordelingsdiscussies en beoordelaarsvariatie zijn vaak terug te voeren op een onenigheid of een verschillende opvatting over de soort samenvatting die gevraagd wordt of over de eisen die aan de samenvatting moeten worden gesteld. In elke onderwijssituatie waarin de samenvatting wordt ingezet moeten de eisen daarom precies worden vastgelegd, en in een duidelijke opdrachtomschrijving aan de

samenvatters worden meegedeeld. Verder moeten er richtlijnen zijn om de doorbrekingen van de gestelde eisen gepast te beoordelen. Samenvatters moeten bv. weten wat het 'kost' als ze de vooropgestelde lengte overschrijden. Op die manier kan worden verhinderd dat samenvatters onterecht beoordeeld worden op een opdracht waarvan ze de precieze vereisten en het belang daarvan niet kenden of konden kennen.

INSTRUCTIE BIJ HET MAKEN VAN EEN SAMENVATTING

Terwijl de opdrachtoomschrijving gericht is op het expliciteren van de produkteisen, is de instructie voor het maken van een samenvatting gericht op het proces dat tot de samenvatting moet leiden. Over die instructie handelt een andere bijdrage in dit nummer. Hier is alleen de vraag van belang naar de relatie tussen een aangeboden procedure en de beoordeling van de samenvatting. Het is denkbaar dat de procedure in de beoordeling wordt meegerekend. Als de samenvatters verplicht worden volgens een bepaalde procedure te werk te gaan, kan immers -als dat voor beide partijen van tevoren duidelijk is- informatie van de voorbereidende stappen mee in de beoordeling worden betrokken. Zo kan bv. de bewerkte oorspronkelijke tekst mee worden afgegeven, of het structuurplan van de oorspronkelijke tekst, waarop het resultaat van de analyse van de tekst is af te lezen. Toch lijkt me een dergelijke werkwijze niet zo verstandig. Ze gaat er immers te gemakkelijk van uit dat de aangeboden procedure -hoe vakkundig die ook is opgezet en aangeboden- voor iedereen een handige werkvorm betekent. En dat is m.i. een overschatting van procedures.

DE NAZORG VAN EEN VERBETERDE SAMENVATTING

Hoewel het bovenstaande de indruk kan geven dat er met een zodanige voorbereiding nog weinig verkeerd kan gaan bij het maken van een samenvatting, en dat de beoordeling nog nauwelijks nodig is, pakt dat in de praktijk wel anders uit. Het is echter niet voldoende dat een samenvatting wordt verbeterd, maar dat die verbetering ook zodanig wordt opgezet dat de student er een precieze diagnose kan uithalen over wat er mis is in zijn samenvatting en dat hij meteen ook vanuit die diagnose tot remediëring van zijn samenvatting kan komen.

Een dergelijke nazorg legt zware eisen op aan de beoordeling. De gehanteerde methode moet immers bruikbaar en inzichtelijk zijn, zowel voor de docent als voor de student. Dat vereist een duidelijke beoordelingswijze, bv. begrijpelijke codes.

De dubbele analytische beoordelingswijze

De kwaliteit van de beoordeling hangt dus in grote mate af van de vraag in hoeverre allerlei beoordelingseffecten kunnen worden geminimaliseerd. Verder blijkt dat degelijk beoordelen enkel mogelijk is als het samenvattingsonderwijs degelijk is georganiseerd. Tot slot -maar niet los van de vorige punten- hangt de beoordelingskwaliteit af van het systeem en de wijze van beoordelen waarvoor wordt gekozen. Hoewel de keuze enigszins afhankelijk is van onderwijsgegevens (aantal samenvatters, aantal beoordelaars, beschikbare tijd ...), kan m.i. een degelijke beoordeling geen andere zijn dan een vorm van analytisch beoordelen.

Voor ik enkele argumenten geef voor en illustratie bij die beoordelingswijze, typeer en evalueer ik kort de verschillende beoordelingssystemen die voor de samenvatting in aanmerking komen.

Globale versus analytische beoordeling

Voor de samenvatting liggen twee beoordelingswijzen voor de hand : de intuïtieve of globale beoordeling en de beoordeling door middel van een analytisch beoordelings-schema. De intuïtieve beoordeling bestaat uit een directe beoordeling van de samenvatting zonder daarbij een expliciet referentiekader aangereikt te krijgen. Bij die beoordeling worden geen deelaspecten van de te beoordelen samenvatting onderscheiden, maar wordt de beoordeling globaal toegekend. Wel kan bij de globale beoordelingswijze de vergelijkende methode worden gehanteerd : de te verbeteren samenvattingen kunnen worden afgelegd tegen een of enkele modellen. Door puntentoekenning, maar ook op andere manieren (zie bv. HOEKSMa 1985) kan dan worden aangegeven hoeveel beter of slechter de samenvattingen zijn, vergeleken met de modellen.

Bij de analytische beoordeling daarentegen wordt de samenvatting geconfronteerd met een geheel van te beoordelen onderdelen, die op een bepaalde manier tegen de samenvatting worden aangelegd.

Het effect van analytisch en globaal beoordelen

Onderzoek naar de effectiviteit en de validiteit van die twee beoordelingswijzen is er ruim voorhanden. Opvallend is echter dat het grootste deel daarvan betrekking heeft op opstellen, niet op samenvattingen. Uit die onderzoeken is vooral te onthouden dat de superioriteit van analytisch boven globaal beoordelen nauwelijks onderzoeksmatig aan te tonen is (3).

Dit soort onderzoeksresultaten kunnen echter geen reden zijn om analytisch beoordelen bij samenvattingen ook meteen af te wijzen. Daarvoor is er (a) te veel kritiek te formuleren op dit soort onderzoek. Verder is (b) analytisch beoordelen bij samenvattingen iets anders dan analytisch beoordelen bij opstellen.

(a) De manier waarop de waarde van analytische schemata werd onderzocht is betwistbaar. Veelal werd beoordelaars gevraagd met een aangeboden schema bepaalde schrijfproducten te verbeteren. In noodgedwongen kunstmatige experiment-situaties kan echter nooit voldoende tijd worden gegeven om vertrouwd te raken met het schema, kunnen ook niet voldoende de doelstellingen en de gebruikservaringen achter dat schema worden toegelicht. Daardoor bieden dergelijke experimenten niet de garantie dat de schema's door proefbeoordelaars op adequate en gelijkwaardige manier worden gehanteerd.

Het blijft dan ook best mogelijk dat -ondanks de resultaten van effectonderzoeken naar analytische beoordelingsschema- zo'n schema in een bepaalde kring tot perfecte overeenstemming kan leiden als de verschillende beoordelaars -meestal na ruime ervaring ermee en training erin- precies op een gelijke manier ermee leren omgaan (4).

(b) Los van deze kritiek op het onderzoek naar het effect van analytische schema's, blijft het feit belangrijk dat het beoordelen van opstellen iets anders is dan het beoordelen van samenvattingen. Wat kan er onder een analytisch schema voor samenvattingen worden verstaan. Ten eerste -zoals voor opstelbeoordelingen- een gesystematiseerd overzicht van fouten of eventueel deugden die in een samenvatting kunnen voorkomen, met daarbij telkens een weging. Ten tweede kan er echter ook een schematisch-tekstanalytisch overzicht van de samen te vatten tekst onder worden verstaan (5)

Bij de samenvatting heeft de beoordelaar dus de mogelijkheid om twee soorten beoordelingsinstrumenten te ontwikkelen of te hanteren, een foutenschema en een tekstschema. Het spreekt vanzelf dat op basis van zo'n dubbele analytische methode een degelijker beoordelingsstelsel is op te zetten dan voor opstellen.

ONDERWIJSARGUMENTEN VOOR DUBBEL ANALYTISCH BEOORDELEN

Ongeacht of de superioriteit van de (dubbele) analytische beoordelingswijze wetenschappelijk kan worden aangetoond, is dubbel analytisch beoordelen vanuit de onderwijssituatie veruit te verkiezen boven globaal beoordelen.

De dubbele analytische beoordeling maakt het -meer dan welk ander beoordelingssysteem- mogelijk studenten efficiënt feedback te geven op hun producten. Een analytisch

tekst- en foutenschema maken de beoordeling gericht en efficiënt bespreekbaar. Tijdens een besprekingsles kan het tekstschema samen met de cijfertjes op de kopij, verwijzend naar het foutenschema een precies inzicht verschaffen in het wel en wee van de samenvatting. De combinatie van tekstschema en foutenschema garandeert dat zowel inhoudelijke als vormelijke kenmerken onder de aandacht van de beoordelaar en de samenvatter worden gebracht.

Zo'n schema's dwingen de beoordelaar verder om expliciet de fouten te benoemen. Ze garanderen daardoor in grotere mate een degelijke verbetering dan wanneer de beoordelaar er zich van af maakt met enkele rode strepen vergezeld van wat onheilspellende of hoopvolle kreten.

Ten slotte is een dergelijk beoordelingssysteem een ideaal hulpmiddel om tussen leerkrachten van verschillende jaren en afdelingen tot uniformiteit te komen, zowel wat betreft beoordelingswijze als wat betreft organisatie en conceptie van het samenvattingsonderwijs. Hoewel een dergelijke uniformiteit energie en overleg kost, is het voordeel ervan niet te onderschatten.

Een voorbeeld

Hoe een degelijke beoordeling van samenvattingen er m.i. uitziet, wil ik tot slot illustreren aan de hand van een voorbeeld. De gekozen tekst is -om binnen de perken te blijven- met opzet kort. Over de voorbereidende stappen van de samenvattingsoefening alleen het volgende : voor ze een dergelijke (maar wat langere) oefening krijgen hebben de samenvatters een aantal uren achter de rug, waarin o.a. precies is uiteengezet wat de eisen aan de samenvatting precies inhouden. Verder weten zij dat niet alleen de inhoud, maar alle vormelijke aspecten uit het foutenschema volgens graad van belangrijkheid in de beoordeling worden betrokken (conform de 'maximalistische' visie op het doel van de samenvatting).

Beoordelingsprocedure

Bij de beoordeling worden de kopijen van de studenten twee keer doorlopen. Een eerste keer worden foutnummers in de marge gezet en wordt ietwat intuïtief een punt toegekend. Na de eerste verbeterronde wordt een lijst van veelgemaakte fouten opgesteld, waaraan een weging wordt vastgehangen. Op basis van die foutenlijst worden de kopijen een tweede keer verbeterd. Nu wordt een punt toegekend op basis van telling. Dat cijfer wordt naast het intuïtieve gelegd. Als er een sterk verschil blijkt te zijn (en dat is zelden) moet een laatste blik op de samenvatting het definitieve cijfer vastleggen. Na de verbetering is er een besprekingsles waarin de studenten toelichting krijgen/vragen bij hun samenvatting. Daarna moeten

ze de fouten verbeteren of de hele samenvatting herwerken (zie voor de precieze beoordelingsprocedure verder DE GEEST 1986 ; voor meer informatie bij het foutenschema, zie VANDEWEGHE 1986).

Beoordelingsmateriaal

Ik geef tot slot de tekst met de instructie, het tekstsche-
ma en het foutenschema dat bij de verbetering wordt gehan-
teerd en een voorbeeldsamenvatting met verbetering.

DE TEKST MET INSTRUCTIE

Instructie

- representatieve samenvatting
- maximale lengte 90 woorden
- de directe rede
- overnemen van originele formulering mag
- verbeteren van tekststructuur en formulering moet als nodig
- marge links 2 cm, marge rechts 4 cm
- regel wit voor elke nieuwe alinea
- schrijf boven je tekst rechts het aantal woorden van de samenvatting.

Tekst

De Britse farmaceutische industrie

De Britse farmaceutische industrie maakt het goed, ook al staan haar vertegenwoordigers luidkeels aan de klagmuur wegens het vijandige klimaat waarin ze beweren te moeten werken. In 1984 haalde ze een omzet van 3,5 miljard pond. Dat is omgerekend 280 miljard Belgische frank. In datzelfde jaar exporteerde ze volgens de laatst voorliggende statistieken voor 1,2 miljard pond. Dat is 96 miljard frank. Met dit exportcijfer is ze na de Verenigde Staten en West-Duitsland de derde exporteur ter wereld. Tevens staat ze in Groot-Brittanië zelf vierde op de lijst van industrieën die het land aan een gunstige handelsbalans helpen na de aardolie, transportuitrusting en krachtcentrales.

Toch vindt de farmaceutische industrie dat het allemaal nog beter kan. Farmaceuten vinden dat ze benadeeld worden door verschillende omstandigheden. De eisen die gelden bij de ontwikkeling van nieuwe geneesmiddelen worden steeds strenger. De overheid bemoeit zich volgens hen teveel met de prijzen van de geneesmiddelen. Ten slotte worden ze te streng aangepakt als er eens iets met een geneesmiddel misloopt. (166 woorden).

HET TEKSTSHEMA

- de volgende elementen moeten in de samenvattingen terug te vinden zijn

- de hier ontbrekende elementen mogen niet in de samenvatting terug te vinden zijn
  - de informatie-elementen staan in de voorkeursvolgorde
- de Britse farmaceutische industrie
- De Britse farmaceutische industrie maakt het goed
    - In 1984 haalde ze een omzet van 3,5 miljard pond
    - Ze is de derde exporteur ter wereld met een exportcijfer van 1,2 miljard pond
    - Tevens staat ze in Groot-Brittannië zelf vierde op de lijst van industrieën die het land aan een gunstige handelsbalans helpen.
  - Toch klagen farmaceuten nog : ze vinden dat
    - de eisen voor nieuwe geneesmiddelen steeds strenger worden ;
    - de overheid zich teveel bemoeit met de prijzen van de geneesmiddelen;
    - ze te streng worden aangepakt als er eens iets met een geneesmiddel misloopt.
- (90 woorden)

HET FOUTENSHEMA

1. Inhoud (6)

- 1.1 onvollèdige weergave, onterechte weglating
- 1.2 foute tekstinterpretatie
- 1.3 ongeoorloofde toevoeging
- 1.4 accentverlegging, niet getrouwe weergave
- 1.5 vage, onduidelijke, onprecieze weergave
- 1.6 gebrek aan logica in de opbouw
- 1.7 verkeerd schrijfperspectief; te (weinig) afstandelijk
- 1.8 onevenredige, slechte selectie
- 1.9 te ruime overname, redundantie

2. Tekstopbouw

- 2.1 foute, te verre, dubbelzinnige, vage of lege verwijzing
- 2.2 fout, onlogisch, onprecies verbindingswoord
- 2.3 slechte spreiding van oude en nieuwe informatie
- 2.4 logisch verband verkeerd of niet uitgedrukt
- 2.5 onjuiste alinea-indeling
- 2.6 ontbrekende, onjuiste signaalwoorden, -uitdrukkingen

3. Stijl

- 3.1 te formeel of archaïsch taalgebruik, schrijftaal
- 3.2 te informeel taalgebruik, spreektaal
- 3.3 nodeloze en/of storende herhaling
- 3.4 nodeloos woordomhaal
- 3.5 foute of gekke beeldspraak
- 3.6 stroeve, houterige, stuntelige formulering, overdreven gebruik van naamwoordelijke stijl of passief
- 3.7 te lange of te korte zinnen

4. Taal - grammaticaal

- 4.1 foute buiging
- 4.2 verkeerd getal, genus, verkeerde pronominale vorm

- 4.3 verkeerd gebruik van lidwoorden
- 4.4 fout in de zinsconstructie
- 4.5 fout tegen de woordvolgorde
- 4.6 fout tegen tijdsvormen en aspect
- 4.7 fout tegen modaliteit

5. Taal - lexicaal

- 5.1 foutief gebruik van het voorzetsel of voegwoord
- 5.2 verkeerde of gebrekkige woordkeuze
- 5.3 gebrekkige woordcombinatie
- 5.4 contaminatie, pleonasme, tautologie

6. Taal - zuiverheid en algemeenheid

- 6.1 barbarisme, dialectisme
- 6.2 dialectisme
- 6.3 purisme

7. Spelling en interpunctie

- 7.1 foute splitsing, foute aaneenschrijving
- 7.2 fout tegen de spelling van werkwoordsvormen
- 7.3 fout tegen de spelling van individuele woorden
- 7.4 fout tegen de interpunctie
- 7.5 fout tegen het gebruik van hoofdletters

EEN SAMENVATTING MET VERBETERING

De Britse farmaceutische industrie maakt het goed, alhoewel de vertegenwoordigers klagen over een vijandelijke werksfeer. Toch bedroeg hun omzet 280 miljard BF en de export 96 miljard.	2.1; 5.3/1.4; 2.4 2.1/4.2; 2.4/2.5; 1.9; 2.6
Na de Verenigde Staten en West-Duitsland is ze de derde exporteur. In Groot-Brittannië staat ze vierde op de industrielijst, na aardolie, transportuitrusting en krachtcentrales.	1.4; 1.9;
Toch kan het nog beter. Farmaceuten zijn benadeeld. Ten eerste zijn er te strenge eisen van de overheid bij het ontwikkelen van nieuwe geneesmiddelen. Ten tweede worden ze door de overheid te streng aangepakt als er iets misloopt.	1.7/1.4; 3.6; 1.1 1.2; 1.5

A. Maes, Gitschotellei 327, 2200 Antwerpen.

NOTEN

- * Deze tekst is een verkorte en voor een ander publiek bedoelde versie van MAES 1986a en 1986b. Die teksten zijn de schriftelijke neerslag van uiteenzettingen gehouden op een themadag over de beoordeling van samenvattingen. Die is gehouden op 23 oktober 1985 aan de Hogeschool voor Vertalers en Tolken in Gent en was bedoeld voor de secties Nederlands van de vertalersopleidingen in Vlaanderen en Nederland. De neerslag van die themadag is MAES (red.) 1986.
- (1) Het gaat m.n. om het kandidatuuronderwijs schriftelijke vaardigheid aan de Provinciale Hogeschool voor Vertalers en Tolken in Gent.
  - (2) Voor een beschrijving van dat experiment verwijs ik naar VAN HAUWERMEIREN 1986 en naar de bijlagen in het verslag van de themadag 'de beoordeling van samenvattingen' (MAES (red.) 1986, p. 69-100).
  - (3) Zie daarvoor bijvoorbeeld WESDORP 1983, p. 39 en VOLOVICS-SCHELVIS 1979, p. 87. Een plausibele verklaring voor het ontbreken van die superioriteit is te vinden bij MEUFFELS 1985a, p. 388.
  - (4) Een gelijkaardige conclusie trekt VOLOVICS-SCHELVIS 1979, p. 87.
  - (5) In deze betekenis is de term b.v. opgevat in Nederland waar al enkele jaren sprake is om zo'n schema als beoordelingsbasis in te voeren bij de verbetering van de samenvatting voor het eindexamen VWO (zie voor die discussie HENDRIX 1985a, HENDRIX 1985b, LUYTEN 1981, LEENHEER-BESNARD 1977, RODIJK 1984, ROOKER 1984.) Vanuit het Cito is onlangs een onderzoekje opgezet om te peilen naar het effect van de invoering van een analytisch beoordelingsschema voor de verbetering van de samenvattingen CSE-samenvattingen VWO (SANDERS e.a. 1984a, SANDERS e.a. 1984b, HENDRIX en SANDERS 1985). De conclusie daarvan luidt dat 'het gebruik van een analytisch schema bij de beoordeling van de samenvatting Nederlands (...) tot een hogere overeenstemming (blijkt) te leiden dan de globale beoordeling' (SANDERS e.a. 1984a, p. 17).
  - (6) De nummers van de rubrieken (1 tot 7) werden gebruikt als een soort 'default', waaronder de zgn. overige fouten ressorteren.

BIBLIOGRAFIE

- Geest A. de 1986, De beoordelingspraktijk in de HVT-Gent, in : A. Maes (red.) 1986, p. 37-39.
- Glopper K. de 1985, Training van opstelbeoordelaars : effecten en problemen, in W.K.B. Koning (red.), Taalbeheersing in theorie en praktijk, Dordrecht, p. 345-352.
- Hauwermeiren P. van 1986, De beoordeling van samenvattingen : een onderzoeksverslag, in : A. Maes (red.) 1986, p. 41-51.
- Hendrix T. 1985a., Tekstgegevens, interpretatie en tekststructuurschema's. Een reactie op een aantal van Rodijks kanttekeningen bij de samenvatting van 1984, in : Levende Talen, nr. 399, p. 186-188.
- Hendrix T. 1985b, De samenvatting beoordeeld. Tekstbegrip Nederlands op het CSE van VWO, in : Levende Talen, nr. 399, p. 557-563.

- Hendrix T. en P. Sanders 1985, Analytische beoordeling van de samenvattingsopdracht C.S.E. Nederlands voor het VWO, in : W.K.B. Koning (red.), Taalbeheersing in theorie en praktijk, Dordrecht, p. 353-361.
- Hoeksma J.B. 1985, Opstelbeoordeling met lijnen en getallen, in : W.K.B. Koning (red.), Taalbeheersing in theorie en praktijk, Dordrecht, p. 362-369.
- Janssen C. 1980, Oordelen over teksten, in : Tijdschrift voor Taalbeheersing, jg. 2, p. 324-343.
- Kreeft H. en Luyten 1980, De tekst met vragen en de samenvattingsopdracht in het Centraal Schriftelijk Eindexamen Nederlands MAVO, HAVO, VWO, in : Levende Talen, p. 284-293.
- Luyten T. 1981, Beoordeling van de samenvattingsopdracht C.S.E.-Nederlands VWO, in : Levende Talen, nr. 360, p. 329-330.
- Maes A. (red.) 1986, De beoordeling van samenvattingen. Verslag van de themadag Nederlands aan de Hogeschool voor Vertalers en Tolken te Gent op 23 oktober 1985, Gent, 1986.
- Maes A. 1986a, Opvattingen over en vormen van samenvattingen en samenvattingsonderwijs. Een overzicht, in : A. Maes (red.) 1986, p. 11-21.
- Maes A., 1986b, De beoordeling van de samenvatting. Een ruimer perspectief en een conclusie, in : A. Maes (red.) 1986, p. 53-66.
- Meuffels H. 1982, Studies over taalvaardigheid, (proefschrift), Amsterdam.
- Meuffels B. 1985a, Het beoordelen van opstellen : dimensioneel of typologisch, in : W.K.B. Koning (red.), Taalbeheersing in theorie en praktijk, Dordrecht, p. 386-392.
- Meuffels B. 1985b, Globaal versus analytisch beoordelen, in : Moer, nr. 5, p. 9-14.
- Rijlaarsdam B. en H. Wesdorp 1984, Het beoordelen van schrijfprodukten, in : Jansen C. en M. Steehouder (red.), Taalbeheersing in theorie en praktijk, Leiden,
- Rodijk Ch. 1984, Kanttekeningen bij de samenvatting van 1984, in : Levende Talen, nr. 395, p. 531-538.
- Rooker C. 1984, Over het corrigeren van de samenvatting VWO, in : Levende Talen, nr. 392, p. 305-312.
- Sanders P.F., A.C. Hendrix en A.J.M. Luyten 1984a, De beoordeling van de samenvatting Nederlands, Specialistisch bulletin nr. 29, CITO, Arnhem.
- Sanders P.F., A.C. Hendrix en A.J.M. Luyten 1984b, De beoordeling van de samenvatting Nederlands, in : Tijdschrift voor Taalbeheersing, jg. 6, p. 241-251.
- Vandeweghe W. 1986, De beoordelingsschema's voor samenvattingen in de verschillende vertalers-instituten. Een vergelijkend overzicht, in : A. Maes (red.) 1986, p. 31-35.
- Volovics-Schelvis J.J. 1979, Het ontwikkelen en evalueren van een analytisch beoordelingsschema voor schrijfprodukten van Mavoleerlingen, in : Tijdschrift voor Taalbeheersing, jg. 1, nr. 1, p. 75-94.

- Wesdorp H. 1978, Evaluatie-technieken voor het moedertaalonderwijs. Een inventarisatie van beoordelingsmethoden voor de stelvaardigheid, het begrijpend lezen, de spreek-, luister- en discussievaardigheid. (eindrapport SVO-project 0385). Stichting research instituut voor de toegepaste psychologie, U.v. Amsterdam, Amsterdam.
- Wesdorp H. 1981, Evaluatietechnieken voor het moedertaalonderwijs, Staatsuitgeverij, Amsterdam.
- Wesdorp H. 1983, Schrijven in het voortgezet onderwijs. Een overzicht van het onderzoek naar de effecten van diverse instructievariabelen op de stelvaardigheid, Harlingen (svo-reeks, nr. 71).